

פנינים משולחן רבנו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי

זצלה"ה

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הרסח ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

פרשת תצוה תשע"ט

אבל כבוד

הדפסת והפצת התורה לעילוי נשמת אלמנת רבינו, הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל. שנלב"ע בחטף ביום רביעי א' אדר א'. מגזע הגרע"א והחתם סופר, התאמצה במסירות נפש למען לימוד התורה של בעלה רבינו הגאון זצוק"ל, ורב חלקה בכל תורתו. והלואי ונזכה בעזרת השם יתברך להמשיך בהפצת תורת רבינו זצוק"ל, להרחיב ההפצה לכל לומדי התורה בכל אתר ואתר, ויהא לנחת רוח בגנזי מרומים. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

והנה איתא בקרא בפרשת תצוה, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד (כ"ז כ'), וכתב בבעל הטורים "תצוה" בגימטריא "נשים צוה", רמז להדלקת הנר לנשים חובה בשבת. וכתב בטור (סי' רס"ג) דאע"פ שאחד האיש ואחד האשה מחוייבים בהדלקת נרות שבת, מכל מקום הנשים מזהירות בו יותר, כדאיתא במדרש (בראשית רבה סוף פי"ז) מפני שכבתה נרו של עולם, פירוש שגרמה מיתה לאדם הראשון, והרמב"ם (פ"ה מהל' שבת ה"ג) נתן טעם לדבר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית. ובסייעתא דשמיא נביא השבוע מה שכתב רבינו בענין הדלקת נר בשבת, שזוהי מצוה של הנשים, והיו הדברים לעילוי נשמתה.

הקדמה - לא יקדים

אמרין בשולחן ערוך (סי' רס"ג סע' ד') דלא יקדים למהר להדליק נר שבת בעוד היום גדול, שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, דכיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה. ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה. [ובהדליק קודם פלג המנחה, חייב לכבות ולהדליק שנית עם ברכה]. ואם הדליק לצורך שבת ולא קיבל על עצמו שבת בהדלקתו, מכל מקום כתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ'), וביאור הלכה (שם) דיצא בדיעבד ואין צריך לכבותו, אלא דעבר על דינא ד"לא יקדים". [עיי' שם בביאור הלכה דזה כדברי הרגע"א, ונחלק על דרך החיים (זמן הדלקת הנר וקבלת שבת ס"ג) שכתב דבדיעבד לא יצא].

[והנה אם הדליק בעוד היום גדול לאחר פלג המנחה, ודעתו לקבל תוספת שבת סמוך להדלקה, מותר לכתחילה. ואם הדליק בעוד היום גדול, ולאחר ההדלקה רוצה לתקן האי מילתא דקעבר על "לא יקדים", בזה שיקבל עכשיו תוספת, נסתפקו אם מהני, די' לומר דאזלין בתר דעתו בשעת ההדלקה].

ברכה הראשונה לבטלה

הנה כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' רס"ג סע' ד') דאם הקדים והדליק [לאחר פלג המנחה] לפני שקיבל על עצמו תוספת שבת, לא אמרינן ליה להחמיר לכבות ולחזור להדליק כדי שתהיה ההדלקה בזמנה ולא יעבור על "לא יקדים", דהרי אם כן יצא שכרו בהפסדו,

דתהיה ברכתו הראשונה לבטלה.

[ובשלמא אם הקדים להדליק ושכח לברך, בזה שפיר נימא שיכבה ויחזור וידליק ויברך. ואף אם כבר קיבל שבת לאחר מכן, יאמר לאדם אחר שיכבה וידליק ויברך המדליק. אלא הנידון כשבירך].

ויש לדון אמאי נעשה הברכה הראשונה ברכה לבטלה.

א. לענין נטילת ידים

הנה לכאורה מצאנו בזה סתירה, דהנה לחד גיסא מצאנו דלא הוה ברכה לבטלה, דהנה כתב בריטב"א בחולין (ק"ו ב') דהנוטל ידיו לאכילה, וברך 'על נטילת ידים', ואחר כך נמלך ולא אכל, אין בכך כלום, ואין מחייבין אותו לאכול כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, דהא אינה ברכה לבטלה, דבההיא שעתא דנטל ידיו דעתו היה לאכול. [והובא בשע"ת (סי' קנ"ח סק"א)].

ב. שאלה על הפרשת תרומה

כעין זה מבואר בחתם סופר (שו"ת יו"ד סי' ש"ב) דהמברך על הפרשת תרומה, ואחר כך נשאל על הפרשתו, לא חשיב למפרע ברכה לבטלה, דבשעת הברכה היה מעשה מצוה.

וכך כתב בחזון איש (אה"ע סי' ס"ג ס"ק כ"ג) לענין קדושי טעות דלא הוי ברכה לבטלה, כיון שבירך בשעה שהיה ראוי לברך. והיינו דבשעת הברכה היה מעשה מצוה.

ג. ברכת הנהנין, ספירת העומר

אמנם לאידך גיסא חזינן דהוה ברכה לבטלה, דהנה נראה פשוט דאם בירך ברכת הנהנין על מנת לאכול, ואחר כך נמלך ולא אכל, משוי ברכתו לבטלה. ומאי שנא מהני"ל.

וכמו כן חזינן כד לענין ספירת העומר, דהנה כתב החיד"א (עבודת הקודש, מורה לאצבע סי' ז' אות ר"ז) דלדעת הבה"ג דבעינן תמימות, אם יום אחד שכח לספור, כל ברכותיו שבירך עד עכשיו הוה לבטלה. וכן חזינן בתשובות חשב סופר (לגאבי"ד פרשבורג או"ח סי' ד') דהקשה לבה"ג, היכי מברכינן על ספירת העומר להסוברים דחיישינן שמא ימות, הא אם ימות יתברר למפרע דברכותיו היו לבטלה.

ד. לחלק

אלא החילוק על מה מברך, דבנטילת ידים, הברכה על הנטילה, והיא מצוה בפני עצמה דאם דעתו היה לאכול אם כן קיים המצוה בשלימות והלכך יכול להמלך, וכמו כן בהפרשת תרומה וקידושין, הברכה על הפרשה, והרי בשעת הפרשה קיים מצוות הפרשה.

משא"כ בברכת הנהנין דאין דהברכה רק על האכילה, וכמו כן בספירת העומר דלשיתת הבה"ג הברכה הוא על ספירת מ"ט ימים, נמצא דאכתי לא קיים המצוה, ואם כן הוה ברכה לבטלה. [ובאמת גם לענין נטילת ידים, אם לכתחילה היה דעתו שלא לאכול, באמת יהא ברכה לבטלה, כיון דהמצוה היא רק אם דעתו לאכול].

ה. מעתה אתי שפיר לענין נרות שבת

מעתה אתי שפיר דברי המשנה ברורה הנ"ל לענין נרות שבת, דאם הדליק נר של שבת ובירך עליו, וכיבהו קודם כניסת השבת, קא עביד ברכתו ברכה לבטלה. ולהאמור מובן היטב, דהא דנרות שבת לא דמי להריטב"א בנטילת ידים, או לנשאל על תרומות ומעשרות, אלא דמי להני"ל בברכת הנהנין שבירך ולא אכל, דהרי הברכה על מצוות נרות שבת, והוא דיהא דלוק בכניסת שבת, נמצא דאם נכבה לפני כניסת השבת, הא לא קעביד מצוה, והוה ברכה לבטלה, ושאיני בכגון גוונא דהריטב"א דהתם היה מעשה גמור של נטילה.

תקנה לכבות ולהדליק

הנה הבאנו לעיל דכתב במשנה ברורה (ביאור הלכה ס"י רס"ג סע' ד') דאם הקדים והדליק [לאחר פלג המנחה] לפני שקיבל על עצמו תוספת שבת, ועבר על הדין ד"לא יקדים", אין לו תקנה לכבות ולחזור ולהדליק כדי שתהיה ההדלקה בזמנה ולא יעבור על הדין ד"לא יקדים", דהרי אם כן יצא שכרו בהפסדו, דתהיה ברכתו הראשונה לבטלה.

ותיקשי דלכאורה יש לדון בכמה אנפי דאיכא תקנתא להדליק שנית ומכל מקום לא יהא ברכה לבטלה.

א. יכבה רק אחד מהנרות

הנה לכאורה קשה, שיכבה רק אחד מהנרות ויחזור וידליקנו, ואז הברכה אינה לבטלה, ומכל מקום קיים דינא ד"לא יקדים". אך יש לומר דאם לא יכבהו, יחול על נר זה שם של נר שבת, נמצא דעכשיו שכיבה הנר, קיים מצוה בלא ברכה, וגם זה אינו ראוי.

ב. ידליק נר נוסף

אך אכתי יש לשאול, שידליק עוד נר ולא יברך עליו, וכך נשאר הברכה הראשונה על הנרות הראשונים, ובכל זאת קיים הדין ד"לא יקדים" בנר שמוסיף.

ואולי נימא דאם ההדלקה קמייתא קיימת, גם את הלכתחילה לא יכול יקיים. וכמו דאמרינן בעלמא דבקיית מצוה בדיעבד אינו יכול לחזור ולעשותה לכתחילה. [עיין בספר שיח השדה (להגאון בעל ארץ צבי, שער ברכות ד' ס"י ה') שהאריך בכלל זה].

אמנם אינו מהדומה לגמרי, דבשלמא התם כבר קיים המצוה עכ"פ באופן של בדיעבד, משא"כ הכא חל המצוה על כל הנרות, שהרי חזינן דבמרבא בנרות, על כולם חיילא מצות נר שבת. וגם הברכה חלה על כולם.

תדע, דאם הדליק ב' נרות ורצה להדליק לכתחילה יותר משנים ובירך קודם השנים, ואחר כך כבו, מדליק השאר בלא ברכה, כיון דהברכה הראשונה חייל על כל הנרות. חזינן דעל כל הנרות שמדליק חיילא המצוה והברכה דנר שבת.

ואם כן אכתי נימא דידליק עכשיו נר ויקיים בו מצות ש"לא יקדים". אמנם יש לומר דכיון דהחליט רק סך נרות בתחילה, כבר אינו יכול להוסיף עוד נרות.

ג. מקרי נר שבת

אמנם עדיין יש להקשות כהנ"ל, שידליק עוד נר ולא יברך עליו, וכי תימא דכבר אינו יכול להוסיף עוד נרות, אמנם יש לדון לא כך, דהנה אם הדליק כמה נרות, וחלק כבו וחלק נשאר דלוקין, בזה מדליק הנרות שנכבו בלא ברכה, כיון דעדיין המצוה קיימת, מכיון דאיכא חלק מהנרות שעדיין דלוקין.

אמנם אם הדליק בתחילה כמה נרות, וכבה הראשון, והדליק נר אחר במקומו, ואחר כך הנותרים שלא כבו גם הם כבו, לכאורה הדין נותן דיתחייב עכשיו לברך על הנרות הדולקות, דאשתכח דכל הנרות שבכאן לא בירכה עליהם. והרי דמי לדינא דמי שהדליק נר שבת בלא ברכה והם עדיין דולקות, דיברך, דיכול לברך כל זמן שהוא שעת היתר להדליק, כמבואר בביאור הלכה (ס"י רס"ג סע' ה' ד"ה כשידליק).

אמנם תיקשי היאך יועילו כלל נרות אלו, דהיינו הנרות שנכבו בתחילה וחזר והדליקם, הרי לא היה חייב עליהם בשעה שחזר והדליקם, דהרי באותה שעה נשאר נרות שבירך עליהם, ונהי דאינן מזיקות, אך כשנכבה האחרון שהיה מקודם היאך יועילו.

ועל כרחך צריך לומר דכל שהדליק לשם נרות שבת, מקרי נר שבת, אף כשהדליק לאחר שנמלך, ולא דמי להדליק קודם פלג המנחה דאז אין עליו שם נר שבת כלל.

ואם כן חוזרת השאלה דלעיל, שיקיים בנר הנוסף מצות ש"לא יקדים", דהרי גם נר שמוסיף אחר כך מקרי נר שבת.

ד. לקח הנר למקום שאין משתמשין

הנה אם בירך על נר של שבת, ולקח הנר שבירך עליו למקום שאין משתמשין שם על מנת להחזירו, בזה לא יברך שנית, דהרי הוה כמו הפושט טליתו על מנת ללבוש, משא"כ במכבה ומדליק, מברך שנית,

דהרי היא אש חדשה.

מעתה יש לשאול דאם כן יש תקנתא במי שהקדים שלא כדין, שיקח הנרות למקום שאין משתמשין, ואחר כך סמוך לשבת יחזיר למקום שמשתמשין, דלא נעשה ברכה לבטלה, ומכל מקום כשמוחזיר הנר להמקום בבית שמשתמשין שם, קיים הדין ד"לא יקדים", דרק עכשיו נעשו נרות שבת.

אמנם זה אינו, דלא קיים בזה דינא ד"לא יקדים", דהרי זה לא מקרי מדליק סמוך לשבת.

כבה הנרות האם מברך שנית

הנה אם הקדים להדליק נרות שבת, וקיבל שבת, ואחר כך כבו הנרות, ועדיין הוה תוספת שבת, צריכים לבקש מאדם אחר שעדיין לא קיבל שבת שיחזור וידליק הנרות.

ויש לדון האם המדליק יברך שנית על נרות האלו:

א. לא יברך שנית

הנה כתב בספר חובת הדר (דף פ"ז סוף הערה י') דאם נכבה יחזור וידליק בלא ברכה.

וכן מתבאר בהגר"ז (ס"י רס"ג סע' י"ד) שכתב דבהדליק ובירך במקום שחייב בנרות שבת, כגון במקום שמשתמשין בו בשבת, ואחר כך לקח הנרות למקום שאינו חייב בנרות שבת, כגון במקום שאין משתמשים בו כלל בשבת, ואחר כך הדליק במקום שמשתמשין נר אחר, ידליק נר השני בלא ברכה, דמועיל הברכה לנרות שידליק אחר כך במקום זה. חזינן דהברכה לא אזדא. ולדבריו הוא הדין בכבה. ובאמת צריך עיון גדול בטעמא דמילתא. [א"י"ה. עיין בלשון הגר"ז, דכיון שהנר שבירך עליו היה מונח שעה מועטת כאן במקום החייב בנר שבת אין כאן ברכה לבטלה].

ב. במשנה ברורה שיברך שנית

אך בדברי המשנה ברורה (ביאור הלכה ס"י רס"ג סע' ד') מתבאר דבנכבו הנרות חוזר ומברך, דהרי כתב דאם כבו הנרות נעשית הברכה הראשונה ברכה לבטלה.

וטעמא דמילתא, שהרי הברכה על ההדלקה הראשונה אינה קיימת, שהרי נכבה קודם הזמן, ואם כן ההדלקה דהשתא מי יפטרנה.

ג. לא דמי לנרות חנוכה

אין לשאול מדחזינן בנר חנוכה שכיבהו דחוזר ומדליק בלא ברכה, דהתם אמרינן דיש לומר דכבתה אין זקוק לה, משא"כ בנר שבת ודאי כבתה זקוק לה.

ובזה ניחא נמי פיסקא דהביאור הלכה (שם סע' ה') דבשכח לברך, חוזר ומברך כשהוא דלוק, [בשעה שעדיין מותר להדליק], משא"כ בנרות חנוכה לא אמרינן הכי, דהרי אם הדליק כל נרות חנוכה, ושכח לברך, אינו יכול לברך אחר כך.

אלא החילוק, דבנרות חנוכה כיון דכבתה אינו זקוק לה, לכן לא יברך, דכבר לא מוטל עליו שיהא הנרות, משא"כ בנר שבת שזקוק לה, אם כן אכתי מצווה שיהא הנרות ויכול לברך עליהם.

[ביאור הענין, דהנה בנרות חנוכה אמרינן דהדלקה עושה מצוה, ואם אחר כך כבה נפטר, אמנם בנר שבת, היה נלענ"ד דלא אמרינן דגם הדלקה עושה מצוה וגם דיש חיוב שיהא דולק, אלא אמרינן רק דהדלקה עושה מצוה, ומכל מקום נר שבת הוה דינו כדין נר חנוכה למאן דאמר כבתה זקוק לה. ולפי זה אם כבה, אשתכח דברכתו הראשונה היתה לבטלה. וכדברי הביאור הלכה הנ"ל].

צריך לברך שנית

הנה הבאנו לעיל דברי המשנה ברורה (ביאור הלכה שם) דאם הקדים והדליק נרות שבת ולא קיבל על עצמו תוספת שבת, ונכבו הנרות, צריך לברך שנית. [ואיירי בין בנכבה מעצמו ובין כשהוא כיבה].

שמעינן מדבריו, דנר שכבה קודם הזמן וחוזר ומדליקו, הברכה

הראשונה אזדא, וצריך לברך שנית.

ויש לדון בזה בכמה אנפי:

א. פושט טליתו ע"מ ללבוש טלית אחרת

הנה אין לשאול על המשנה ברורה אמאי יברך שנית, דהתיינח בנכבה מעצמו, אבל במכבה על דעת להדליקו שנית, הוה ליה כפושט טליתו על מנת לחזור וללבוש דאינו מברך שנית.
אך אינו דומה, דכל אש חדשה דמי לפושט טלית על מנת ללבוש טלית אחרת.

ב. כבו רק חלק מהנרות

הנה יש אופן שאינו מברך שנית, והיינו בכגון שהדליק חמש נרות, וחלק כבו וחלק נשארו דלוקין, בזה מדליק הנרות שנכבו בלא ברכה, כיון דעדיין המצוה קיימת, דהרי איכא חלק מהנרות שעדיין דלוקין.

ג. כבו כמה ואחר כך עוד כמה

אמנם איכא גוונא ששכבו רק חלק מהנרות, מכל מקום מברך שנית, דהנה אם הדליק בתחילה כמה נרות, וכבה הראשון, והדליק נר אחר במקומו, ואחר כך הנותרים שלא כבו גם הם כבו, לכאורה הדין נותן דיתחייב עכשיו לברך על הנרות הדולקות, דאשתכח דכל הנרות שבכאן לא בירכה עליהם. והרי זה כדאינא דמי שהדליק נר שבת בלא ברכה והם עדיין דולקות, דיברך, דיכול לברך כל זמן שהוא שעת היתר להדליק, כמבואר בבבא מציעא (ס"ד ר"ט) ד"ה כשידליק.

והעירו דהיאך יועילו כלל נרות אלו, דהיינו הנרות שנכבו בתחילה וחזרה והדליקם, הרי לא היה חייב עליהם בשעה שחזר והדליקם, דהרי באותה שעה נשארו נרות שבירכה עליהם, ונהי דאינן מזיקות, אך כשנכבה האחרון שהיה מקודם היאך יועילו.

ועל כרחק צריך לומר דכל שהדליק לשם נרות שבת מקרי נר שבת אף כשהדליק לאחר שנמלך, ולא דמי להדליק קודם פלג המנחה דאז אין עליו שם נר שבת כלל.

ד. סח בין נר לנר

הנה יש עוד אופן שאע"פ שכיבה רק נר אחד מכל מקום חוזר ומברך, והוא בהדליק כמה נרות ודיברה בין הנר הראשון לנרות שאחר כך, ולאחר שכולם דולקים כבה הראשון, אם כן תחזור ותברך על האחרים.

וכי תימא דחלה הברכה, דהרי בסח בין שחיטה לשחיטה אינו מברך מספק, והכא עדיפא דהוה ליה כסח באמצע שחיטה הראשונה בין קנה לושט, [ואע"פ שהנרות אין מעבדין זה את זה, מכל מקום הוה מצוה אריכתא, דמהאי טעמא בברכות הנהנין יכול לדבר בין פרי לפרי כשברכתן אחת].

מכל מקום הכא כיון שכבה נר הראשון, דמי לברך על כמה פירות וסח בין הראשון לשני, ואשתכח דהראשון היה פטור מברכה, כגון שנתברר שהיה אסור באכילה, [להסוברים דבאיסור באכילה אין ברכה אף כשהיה שוגג], דבכהאי גוונא צריך לברך שנית על שאר הפירות. והכי נמי בנידון דידן, לאחר שכבה נר הראשון, צריך לברך שנית על שאר הנרות.

וזה דמי ללבוש כמה טליתות ונמצא הראשונה פסולה, שאם דיבר בין הראשונה לשניה, ככולי עלמא יצטרך לברך שנית על שאר הטליתות. [ועיין בפרי מגדים (סי' ח' א"א ס"ק ט"ו) שכתב דתליא בפלוגתת בית יוסף ורמ"א בבירך על פרי ונפל].

לא סח באמצע

דע, דכל הנידון בנר שבת שכבה, אם הברכה הראשונה עולה, איירי דוקא בסח בין הברכה להכיבוי, אמנם אם לא סח באמצע, יש לדון דחיל הברכה וכדלקמן.

א. לענין סוכה וציצית

הנה יש לדון בבירך על מצוה ונתברר דהיה פסול, האם צריך לחזור ולברך, ומצאנו בזה סתירה, דהנה לחד גיסא חזינן לענין סוכה דצריך לברך, דהנה אם בשעה שבירך לישב בסוכה, היתה הסוכה מכוסה בגג, ואיהו לא ידע זאת, ואחר כך גילו שבאמת הגג מכסה הסוכה, כתב במשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק מ"ח) בשם בכורי יעקב דצריך לברך שנית. אמנם לאידך גיסא חזינן בהלכות ציצית לא כך, דהנה חזינן דמי

שבירך על ציצית וראה שהחוטים פסולים, מחליף החוטים ואינו מברך, דכיון שעדיין לא עשה מצותו לא הסיח דעתו. (משנה ברורה סי' ח' ס"ק מ"א). ותיקשי אהדדי.

ב. ליישב הסתירה

אלא לענין נראה דהך דציצית דאינו מברך איירי בלא דיבר, משא"כ הך דסוכה איירי שדיבר לפני שהסיר הגג, אבל אם לא דיבר, באמת יעלה לו הברכה דהרי בירך ונתכוין לכל השהיה בסוכה.

[והעירו שיש לדון ליישב הסתירה באופן אחר, דהך דציצית איירי שגילה הפסול קודם שנתעטף, משא"כ בסוכה שכבר ישב ורק אחר כך גילה הפסול אם כן גרע טפיל].

מעתה לפום תירוץ דידן, בנר שהדליק וכבה ולא דיבר, יוכל להדליק בלא ברכה, דזה דמי לציצית.

ג. נטל ידיו וראה חציצה

הנה יש לומר דדמי לנידון דמי שנטל ידיו ובירך ואחר כך ראה שיש על ידיו חציצה ודאית וחוזר ונוטל ידיו, האם מברך, שדן בזה הג"ר יעקב שמואל שינלזון זצ"ל (בקובץ שימוש חכמים לזכר הג"ר משה דייטש זצ"ל), והנה מסקנתו שם שחוזר ומברך, עיין שם. ובספק חלק לוי (להג"ר מנחם פאלאק זצ"ל) דן בזה ואסיק מטעמא אחרינא שלא לברך.

ולאור האמור אם לא דיבר יש לומר שלא יחזור לברך.

ברכה לפני המצוה

הנה מברכינן על נר שבת קודם הזמן, אם הוה לאחר פלג המנחה, אף שעדיין לא קיבל שבת.

ולכאורה הרי קיום המצוה הוה רק אחר כך כשמקבל על עצמו שבת, דהרי בנר שבת לא אמרינן כבתה אין זקוק לה, נמצא אם כן שמברך לפני זמן קיום המצוה.

א. מקנה לענין קידושין

הנה כתב במקנה (קונטרס אחרון סי' ל"ד סק"א) דבמקדש אשה בתנאי אם יהא כך וכך, לא יברך בעת הקידושין, דהרי הוה רק ספק קידושין, דחיישינן שמא לא יתקיים התנאי. ומשמע דבקדושין לאחר ל' יברך עכשיו, דהרי בזה הוה ודאי קידושין.

ב. תרומת הדשן לענין פדיון הבן

אך יש לתמוה על המקנה, דהרי חזינן בתרומת הדשן (סי' רס"ט, מובא במגן אברהם סי' של"ט ס"ק ח') דבפדיון הבן שפודה לאחר ל', אינו מברך לא בשעת חלות הפדיון שהוא לאחר ל', מכיון דהשתא אינו עושה מעשה, וגם אינו מברך מקודם בשעת מעשה הפדיון, מכיון דהוה קודם ל' ועדיין לא חלה עליו המצוה והיאך יאמר וצונן.

ואם כן הכי נמי לענין קידושין לאחר ל', נימא שאינו יכול לברך בשעת הקידושין מכיון דעדיין לא חלה המצוה. [וכן הקשה על המקנה בקונטרס שם אבותי בענין תחומין בסי' ז].

ג. ביאור הלכה לענין עירובי חצרות

אך חזינן בעירובי חצרות שכל זמן שהעירוב קיים, יכול לברך, משום דעיקר קניית העירוב חל בעת כניסת השבת, כמבואר בביאור הלכה (סי' שס"ו סעי' ט"ו). חזינן דיכול לברך גם לאחר מעשה של זכיית העירוב. וזה יקשה מהתרומת הדשן.

ואולי יש לדון כמו שהעירו, דגרע הא דהתרומת הדשן שלא היה מעשה מקודם משא"כ בנידון דידן. [א"י. אולי כוונת רבינו, דבהא דתרומת הדשן, לא היה מעשה מקודם, דמעשה פדיון על לאחר ל' לא חשיב מעשה פדיון, משא"כ בנידון דידן היה מעשה של זכיית העירוב בערב שבת, שזוהו המעשה שמברך עליו].

ד. מעתה מהו לענין נרות שבת

מעתה, הנה נידון דידן בהדלקת נרות שבת שמברך לפני קיום המצוה, דמי לזורק חץ לשחוט, אימת יברך, בשעת הזריקה או בשעת השחיטה.

ולכאורה יש להוכיח מתרומת הדשן שאינו יכול לברך כלל. אמנם אין ראיה מתרומת הדשן לענין חץ ששוחט, דבחץ יש לומר דמברך בעת הזריקה, מכיון שעכשיו זהו מעשה שיעשה החלות, וכן יש לומר דמברך בעת החלות כיון שמתייחס אליו השחיטה.

ליהנות מאורו

עובדא הוה באשה שהדליקה נרות שבת, והלכה לאכול במקום אחר, ולא נהנתה לאור הנרות, אבל הבעל נהנה לאור הנרות, אבל לא קיבל שבת. האם מהני הנאת הבעל אע"פ שלא קיבל שבת.

א. צדדי הספק

הנה כתבו הפוסקים דבנר שבת חייב ליהנות לאורו, דאם לא כן יש לחוש לברכה לבטלה, והלכך מי שמדליק בביתו ואוכל במקום אחר, יש לו להדליק נרות ארוכים שישארו עד אשר יחזור לביתו. והשתא יש לעיין אם הא דנהנה בלא שחיילא עליו שבת אם מהני. והנה אם נימא דמהני, לא יצטרך לחזור לביתו בלילה ליהנות מהנרות, אבל אם לא מהני, אם כן לפני שהולך למקום אכילתו ילך לביתו ויהנה מהנרות ואחר כך ילך למקום אכילתו. ולכאורה הנאת חול לא מהני לנר שבת.

ב. נהנה לפני השקיעה

הנה כל הנידון רק אם נימא שאם קיבל שבת מהני אף בנהנה מהנרות לפני השקיעה, והכי לכאורה סתמא דמילתא, דהרי לדעת כמה פוסקים יוצא ידי סעודת שבת אף מבעוד יום אם כבר קיבל על עצמו שבת, ואם רצונו לאכול מבעוד יום ולילך לישון, הרי קיים מצות נר שבת, חזינן דמהני הנאה אף מבעוד יום. וכן הוא להדיא במשנה ברורה (סי' רס"ג ס"ק מ').

ג. תוספת אורה

אלא דלפי זה הרי לעולם יש הנאה מבעוד יום של תוספת אורה, דאם לא כן תיקשי היאך מדליקין בסוף היום דיום טוב שחל בערב שבת, דלא שכחי אורחים.

ואם כן אמאי כתבו הפוסקים דמי שמדליק בביתו ואוכל במקום אחר, יש לו להדליק נרות ארוכות שישארו עד אשר יחזור. הרי לעולם כבר נהנה מתוספת אורה.

וצריך לומר דלא סגי בהא לברכת הדלקת נרות.

ד. מנחה בציבור או ליהנות מהנרות

הנה תליא נמי באשה שהדליקה נרות שבת והלכה מהבית, והבעל נשאר בבית וצריך לילך לבית הכנסת, ונתברר שלא יוכלו לבוא הביתה בעוד הנרות דולקות, כי מן הנמנע, ואם כן לאור האמור דבעינן הנאה אחרי שקיבל שבת, אם כן יצטרך הבעל לקבל שבת מבעוד יום כדי שיהנה מן הנרות ולמנוע ממנה ברכה לבטלה.

מעתה באופן דאם יקבל שבת לא יוכל להתפלל מנחה בציבור, האם נימא שיתפלל מנחה ביחידות בבית ויקבל שבת ויהנה ואחר כך ילך להתפלל מעריב של שבת. או דלמא מנחה בציבור עדיפא.

והנה אם היה הנידון רק על ברכה לבטלה דידה, צריך עיון אם שייך לחייבו להתפלל ביחידות בגללה, אבל באמת הא חוץ מברכה לבטלה יש לומר דחייב בהדלקת נר של שבת, ואם לא יהנו לא יתקיים המצוה. ואם כן שיתפלל ביחידות. וצריך עיון.

אך יש לדון עוד, דאף אם בחץ אינו מברך בשעת זריקת החץ, מכל מקום בהדלקת נרות שבת מברך בשעת ההדלקה, אע"פ שהמצוה היא רק אחר כך, דמעשה הדלקה שאני [אף בנר שבת].

ה. מברכין בנרות על הקיום

הנה יש להעיר עוד, דהרי מברכין על נר של שבת גם לאחר ההדלקה (כמבואר בביאור הלכה סי' רס"ג סעי' ה'), חזינן דבנר שבת מברכין גם על הקיום, ודלא כתרומת הדשן.

וצריך לומר דלא תיקשי מתרומת הדשן, דכאן המעשה לפנינו, דהיינו נר הדולק, משא"כ בהא דתרומת הדשן שהמעשה פדיון כבר אזדא.

מסופק אם לפני פלג המנחה

הנה כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה שם) דאם הדליק קודם פלג המנחה, לא יצא, וחייב לכבות ולהדליק עם ברכה.

והנה יש לעיין מהו במי שהדליק ומסופק אם היה קודם פלג המנחה או אחר כך, דהנה אם היה לפני פלג המנחה, חייב לכבות ולהדליק שנית, והברכה הראשונה בלאו הכי היה לבטלה, אמנם אם היה לאחר פלג המנחה, אסור לכבות, דגורם שהברכה ראשונה היא לבטלה.

א. גורם ברכה לבטלה

הנה יש לומר דיכבה וידליק, וכי תימא דספק אם גורם ברכה לבטלה, אמנם הרי זה כמו במסופק אם בירך ברכת הנהנין דיכול גם שלא לאכול, ולא אמרינן שחייב לאכול כדי שלא יהא ספק ברכה לבטלה.

אך יש לחלק, דהתם כשאינו אוכל הוה רק שב ואל תעשה, משא"כ כאן הוה קום ועשה, שגורם דלהצד שהמצוה חלה תהא ברכה לבטלה.

ב. אין לאסור לכבות

אך היאך אפשר לאוסרו לכבות, הא יתכן שהדליק קודם פלג המנחה ואז בלאו הכי הוה ברכה לבטלה, ומספק היאך נאסר עליו.

ואם כן הנידון רק מה ראוי לכתחילה למיעבד, האם להניח הנרות ויצא בהם מדין ספיקא דרבנן. או דילמא ראוי לכבותם, או להדליק נרות אחרות.

ג. יצא גם לפני פלג המנחה

הנה הביאו מתשובות ארץ צבי (ח"א סי' קי"ג) בשם השלי"ה (מסי' שבת ד"ה ולענין זמן ההדלקה) דיצא בדיעבד גם לפני פלג המנחה. והנה לדבריו לא נימא כהנ"ל, שבהדליק לפני פלג המנחה יכבה, שאז הברכה ראשונה יהא ברכה לבטלה. אמנם משמע דדעת שאר פוסקים כהמשנה ברורה דקודם פלג המנחה לא יצא אף בדיעבד.

נטפי תנחומים

הננו מביעים את רגשי תנחומינו הכנים

להנאון ר' שלמה יוסף גנחובסקי שליט"א

שמוסר נפשו על תורת אביו זצוקללה"ה,
ואף חלקו רב בהפצת התורה בגליונות אלו
ולכל המשפחה הרוממה

כפטירת אמם הרבנית ע"ה אלמנת רבינו הגדול זצוקלה"ה

אשר מסרה נפשה למען לימוד תורה של בעלה רבינו הגדול, לימדה והדירכה הרבה בנות ישראל לבנות בית נאמן בישראל, וחייה היו מלאים במעשי צדקה וחסד.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד, ואך ששון ושמחה ישמע בגבולכם עד ביאת גואל צדק.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

נא לתרום להדפסת הגליון!

הפצה מיוחדת לעילוי נשמת הרבנית ע"ה
כל מי שרוצה לזכות לעשות לעילוי נשמתה
יכול לתרום להפצת הגליון

המערכת סוקולוב 17 א' דירה 7 בני ברק
ט' 035703949 עד 9.00 בערב
L5703949@gmail.com